

*Мазурок П.П., д.е.н., професор,
директор Криворізького економічного інституту
КНЕУ імені Вадима Гетьмана,
Гузенко О.П., аспірант,
Криворізький економічний інститут
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Кривий Ріг*

ІНВЕСТИЦІЇ В ОСВІТУ ТА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Людський капітал в контексті рівня освіти відіграє провідну роль в реформуванні української економіки. Досягнення якісного впливу людського капіталу на сучасну ситуацію розвитку соціально-економічних процесів, які відбуваються в Україні, особливо через рівень освіти, неможливо без забезпечення відповідного інвестиційного потоку вкладеного в зазначену галузь. У зв'язку з цим, достатньо актуальним напрямком наукового дослідження виступає процес інвестиційного забезпечення розвитку людського капіталу, в контексті якісної складової «освіти», через призму аналітичного вивчення його стану.

Принагідно зауважимо, вивчаючи теорію людського капіталу, особливо з позиції рівня освіти, актуальними стають питання, що пов'язані з інвестуванням його розвитку. Більшість вчених-економістів звертаються до проблем, які мають двоєке значення, з одного боку, підлягає вирішенню питання достатнього інвестиційного забезпечення процесів розвитку людського капіталу особливо з наукової позиції, з іншого боку, з'являється проблема пов'язана з необхідністю розробки дієвої програми щодо використання його наукового потенціалу.

Теоретичний огляд економічних джерел показав, що проблемам інвестування розвитку людського капіталу присвячено праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених економістів. До їх складу можна віднести американського економіста, професора Г. Беккера, вітчизняних вчених економістів Колота А.М., Марцина В.С., Гришнову О.А., Ліванову Е.М., Осійчука М.С. та інших.

Усі автори схиляються до думки вдосконалення процесів інвестиційного забезпечення всіх аспектів розвитку людського капіталу, особливо його наукового зросту із урахуванням впливу ринкового середовища. Проте, виникає нагальна потреба в аналітичному дослідженні стану людського капіталу, наукового потенціалу, фінансового забезпечення вищої освіти, за певний період, з метою накопичення інформаційного потоку, який здатен вказати напрямки вдосконалення процесів фінансування людського ресурсу враховуючи позитивні та негативні фактори розвитку соціально-економічного середовища в країні.

Метою статті виступає аналітичне дослідження інвестиційного забезпечення людського капіталу з оцінкою наукового потенціалу та обсягами фінансування вищої освіти. Безперечним є те, що за допомогою отриманих результатів аналітичної оцінки створюється інформаційне середовище, яке здатне вказати окремі напрямки вдосконалення досліджуваного процесу.

Враховуючи необхідність фінансового забезпечення освітньої діяльності в Україні, на основі впровадження елементів Болонського процесу, перше слово повинна сказати держава. Це пов'язано, перш за все, з переглядом обсягів фінансування освіти, які закладаються у вигляді витрат до Державного бюджету країни. Накопичення інвестицій за рахунок позикового ресурсу не забезпечує в повному обсязі фінансування наданих освітніх послуг, що вказує на необхідність перегляду підходів держави до фінансування людського капіталу, особливо з позиції формування наукового потенціалу із достатньо вагогим внеском на етапі отримання вищої освіти.

Доцільно зазначити, що з позиції наукової діяльності варто дослідити зміни, які відбулися з чисельністю докторів наук та кандидатів наук в економіці України на основі даних Державного комітету статистики (табл. 1) [1].

Аналітичне вивчення зміни кількості наукових працівників в Україні показало, що тільки за 2008 р. кількість кандидатів наук збільшилося на 3572 осіб, а докторів наук на 578 осіб. За весь період дослідження максимальний приріст кандидатів наук відзначається у 2006 р. (3602 осіб), а докторів наук у 2008 р. Найменший приріст кількості докторів наук характеризує 2003 р. (251 осіб) у порівнянні з 2002 р., а найменший приріст кількості кандидатів наук відзначено у 2004 р. (1467 осіб).

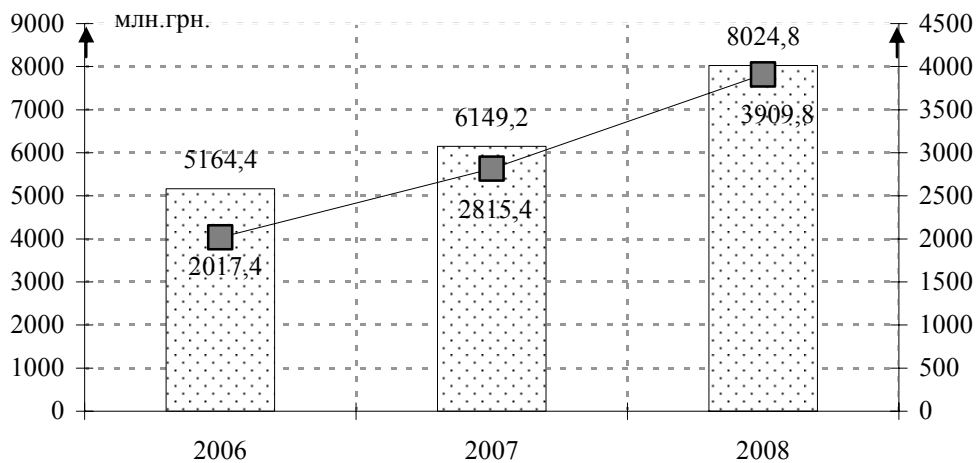
Зазначена ситуація підкреслює необхідність і доцільність вкладення інвестиційного ресурсу в розвиток людського капіталу, який характеризує рівень накопичення інтелектуальних можливостей як з позиції докторів наук, так і кандидатів наук. Цілком зрозумілим є те, що країна може досягти високого рівня впровадження соціально-економічних напрямків розвитку лише за умови існування дієвої програми фінансування процесів накопичення наукового потенціалу.

Таблиця 1

Аналіз чисельності наукових кадрів в економіці України за 2000-2008 рр., осіб

Показник	Період дослідження, р.								
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Доктора наук	10339	10603	11008	11259	11573	12014	12488	12845	13423
Кандидати наук	58741	60647	62673	64372	65839	68291	71893	74191	77763
Абсолютне відхилення за статтею «доктор наук», (+, -)	-	+264	+405	+251	+314	+441	+474	+357	+578
Абсолютне відхилення за статтею «кандидат наук» (+; -)	-	+1906	+2026	+1699	+1467	+2452	+3602	+2298	+3572
Відносне відхилення за статтею «доктор наук», (%)	-	102,6	103,8	102,3	102,8	103,8	103,9	102,9	104,5
Відносне відхилення за статтею «кандидат наук» (%)	-	103,2	103,3	102,7	102,3	103,7	105,3	103,2	104,8

Проведені аналітичні дослідження варто розширити за рахунок розгляду деяких аспектів науково-технічної діяльності з позиції фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт із визначенням обсягу коштів, які надано з Держбюджету України (рис. 1).

Умовні позначення:

- — фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт;
- ▨ — фінансування витрат за рахунок бюджету

Рис. 1. Графічна інтерпретація змін обсягу фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт за 2006-2008 рр.

Варто зауважити, що фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт протягом 2006-2008 рр. в Україні характеризує стійка тенденція збільшення. Так, у 2006 р. на фінансування зазначених витрат було представлено 5164,4 млн. грн., а у 2007 р. згідно стратегічного розвитку країни фінансування було збільшено на 984,8 млн. грн. та склало 6149,2 млн. грн. Дослідження доводять, що у 2008 р. обсяг фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт досяг 8024,8 млн. грн., що на 2860,4 млн. грн. більше у порівнянні з 2006 р. Слід зазначити, що в структурі інвестиційного забезпечення фінансування вказаних витрат кошти Державного бюджету України склали: у 2006 р. 2017,4 млн. грн., що складає 39,1% від загальної суми фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт; у 2007 р. обсяг державних коштів на фінансування витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт склав 2815,4 млн. грн., а за питомою вагою у складі загальної суми даних витрат (6149,2 млн. грн.) державні кошти склали 45,8% та у 2008 р. ситуація характеризується збільшенням суми державних коштів на фінансування витрат, які пов'язані з виконанням наукових та науково-технічних робіт на 1094,4 млн. грн. Взагалі за вказаний період сума фінансування за рахунок державних коштів склала 3909,8 млн. грн., що становить за питомою вагою 48,7%.

Важливо також звернути увагу на те, що на даний час в Україні підлягає вирішенню ряд проблем, які пов'язані з отриманням освіти різного рівня. Особливо це стосується вищої освіти, яка виступає фундаментом для створення класу наукової еліти в державі, тобто кандидатів і докторів наук. Враховуючи те, що Україна вирішує питання реформування освітньої діяльності в контексті європейських вимог

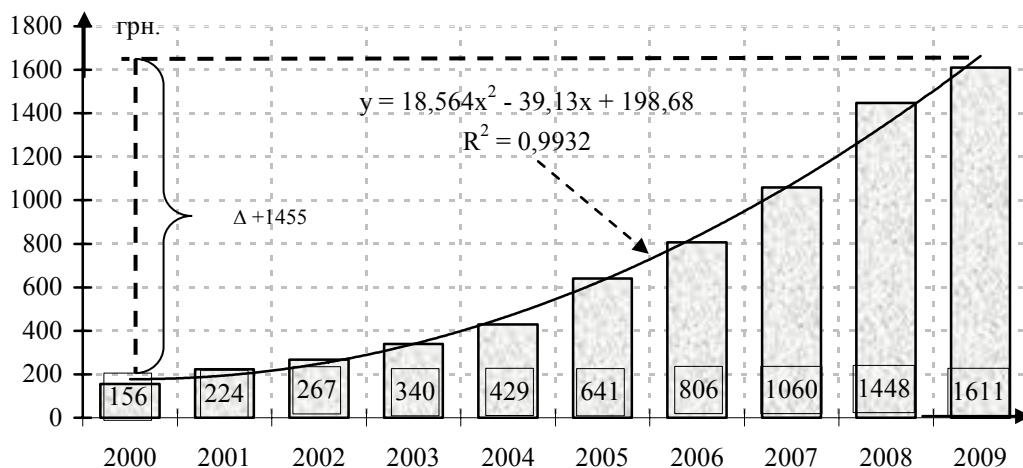
особливо гостро постає проблема пошуку різних джерел фінансування даного сектору економіки. З цієї точки зору розглядає проблему Сас М.Н. [2]. Автор звертає увагу на необхідність пошуку альтернативних джерел фінансування різних ланок освіти так, як бюджетні та позабюджетні кошти фінансування навчальних закладів мають в недостатній кількості. При цьому, пріоритетність, на думку автора, має бути надана, з одного боку, зростанню частки позабюджетних коштів на фінансування освітньої діяльності, з іншого боку, має відбутися розширення сфери ринкових відносин в освіті, її подальша комерціалізація із досконалою програмою ціноутворення на ринку освітніх послуг.

На погляд Ішук Л.І., Килипенко Н.Є. та Ковальчук Ю.Я. саме фінансування вищої освіти за рахунок державного бюджету є найважливішим регулятором темпів і пропорцій відтворення кадрів вищої кваліфікації [3]. Крім того, автори зауважують, що удосконалювання бюджетного фінансування повинно доповнюватися розвитком децентралізованих позабюджетних джерел фінансування і впровадженням елементів госпрозрахунку в практику фінансування вищої освіти з урахуванням їх народногосподарської доцільності.

Слід також додати, що свідченням уваги держави до освіти є суттєве збільшення її фінансування. Так, у 2004 р. обсяги видатків на освіту становили 18,3 млрд. грн., а у 2008 р. вони досягли 58,3 млрд. грн., тобто 6,1% ВВП. Крім того, бюджетом на 2009 р. було передбачено видатки на освіту обсягом 65,8 млрд. грн. [4].

Очевидним є те, що за останні роки помітно зріс рівень оплати освітян. Безумовно це стало можливим завдяки запровадженню Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів для окремих галузей бюджетної сфери. Відтак у 2008 р. посадові оклади педагогічних працівників збільшилися майже на 45%, а середня заробітна плата зросла з 1460 грн. до 1891 грн. [4].

Звернення до даних Державного комітету статистики [1] вказує на збільшення середньомісячної заробітної платні у 2000-2009 рр. штатних працівників в галузі освіти (рис. 2).

Умовні позначення:

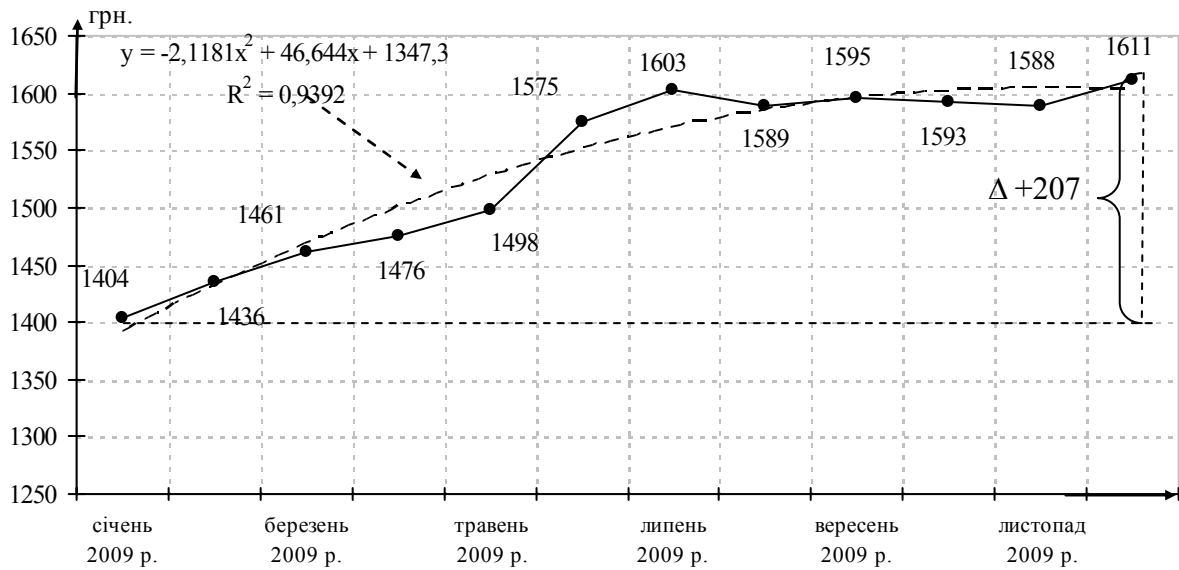
- середньомісячна заробітна платня
- Полиноміальний (середньомісячна заробітна платня)

Рис. 2. Графічна інтерпретація динаміки середньомісячної заробітної платні в розрахунку на одного штатного працівника освіти

Так, у 2000 р. середньомісячна заробітна платня в розрахунку на одного штатного працівника освіти склала 156 грн. Суттєві зміни, які відбувалися в економіці країни, різні зрушення пов'язані з впровадженням ринкових важелів управління призвели до того, що рівень середньомісячної заробітної платні в розрахунку на одного штатного працівника освіти постійно зростає. У 2009 р. даний показник досяг 1611 грн.

Враховуючи наявність світової фінансово-економічної кризи доцільно простежити як зростала середньомісячна заробітна платня в розрахунку на одного штатного працівника освіти у 2009 р. (рис. 3).

Дослідження динаміки середньомісячної заробітної платні в розрахунку на одного штатного працівника освіти у 2009 р. в Україні показало, що простежується змінна тенденція в управлінні обсягом фінансування праці освітян. Так, максимальне значення показник досягає в липні 2009 р. (1603 грн.) та в грудні 2009 р. (1611 грн.), проте відмічається коливання в серпні 2009 р. (1589 грн.), жовтні 2009 р. (1593 грн.) та в листопаді 2009 р. (1588 грн.).

Умовні позначення:

- середньомісячна заробітна платня
- - - - - Поліноміальний (середньомісячна заробітна платня)

Рис. 3. Графічна інтерпретація динаміки середньомісячної заробітної платні в розрахунку на одного штатного працівника освіти у 2009 р.

Така ситуація вказує на відсутність дієвої політики в державі стосовно управлінських циклів пов'язаних із встановленням розміру середньомісячної заробітної платні в розрахунку на одного штатного працівника освіти у 2009 р. Проте, зазначене фінансове забезпечення освітньої діяльності, як показує практичний досвід є недостатнім, враховуючи негативний вплив фінансово-економічної кризи та суттєве інфляційне навантаження на ціновий фактор.

Зокрема, у своїй праці Бенедик Ю.Ю. пропонує з метою стабілізації даної галузі вжити рішучих заходів щодо збільшення та диверсифікації фінансування вищої освіти в Україні, довести фінансування освіти до 10% від ВВП, а також посилити контроль уряду за виконанням у повному обсязі норм Конституції України та вимог законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, щоб не допустити безконтрольної її комерціалізації [5]. З цього приводу цікавою є думка С. Єрохіна, який звертає увагу на те, що економіка освіти повинна створити сталі передумови для розвитку всіх напрямків галузі з метою формування високого освітнього рівня людського капіталу [6]. На думку науковця до складу основних заходів, які спрямовані на вдосконалення економічної моделі освіти в Україні, доцільно віднести: поліпшення технології формування видатків державного та місцевих бюджетів на освіту; удосконалення системи кількісних та якісних показників для нормування зазначених видатків; розроблення диференційованих стандартів інфраструктурного забезпечення навчальних закладів різних типів; вироблення та запровадження диференційованих нормативів витрат на здійснення діяльності навчальними закладами; запровадження змішаного фінансування інноваційних проектів у галузі освіти, зокрема створення та впровадження механізму пільгового оподаткування доходів фізичних осіб, які спрямовують власні кошти на оплату навчання; удосконалення правового підґрунтя для приватного фінансування діяльності навчальних закладів та проведення органами управління освітою моніторингу інвестування навчальних закладів.

Сьогодні ми підійшли до того етапу, коли обсяги вкладення інвестиційного ресурсу в науковий потенціал країни в сферу вищої освіти має бути достатньо обґрунтовані та аргументовані. З огляду на це вітчизняний вчений економіст Плахотнікова Л.О. звертає увагу на те, що для поліпшення умов фінансування вищої освіти необхідно створити умови для зменшення міграційних процесів населення з вищою освітою, регулювання його доходів та посилення соціального захисту, а також залучення бізнес структур до фінансування вищих навчальних закладів за допомогою системи як податкових пільг, благодійництва, меценатства, так і спонсорства [7].

Викладене вище дозволяє стверджувати, що сучасний стан інвестиційного забезпечення процесу формування наукового потенціалу України та основної його платформи вищої освіти, які в свою чергу

породжують якісні риси людського капіталу потребує впровадження ряду заходів удосконалення. На думку авторів:

на першому етапі, слід розробити та забезпечити дієвість нормативно-законодавчого блоку, який здатен регламентувати всі напрямки формування фінансового джерела для створення достатнього обсягу інвестиційного ресурсу в сфері освіти;

на другому етапі, має бути сформована управлінська система пов'язана з розподілом наявного інвестиційного ресурсу для забезпечення достатнього фінансування вищої освіти та достатнього фінансування наукового потенціалу країни з позиції підготовки кандидатів наук та докторів наук;

на третьому етапі, необхідно розробити законодавчу базу пов'язану з системою моніторингу всіх напрямків використання інвестиційного ресурсу в освітній галузі з обов'язковим покладанням відповідальності на керуючих осіб, які повинні приймати дієві рішення в розподілі коштів незалежно від їх походження;

на четвертому етапі, доцільно розробити пакет звітних документів для вищих закладів освіти, аспірантур та докторантур, які безпосередньо проводять розподіл інвестиційного ресурсу для забезпечення потреб своєї діяльності, з метою створення можливості для працівників Міністерства освіти і науки України, вивчити різні підходи до фінансування наукових закладів в Україні та визначити найбільш оптимальні варіанти, із подальшим розповсюдженням досвіду.

Саме такий підхід може мати практичне втілення в систему формування, розподілу та використання інвестиційного ресурсу в країні, який вкладено в людський капітал з метою виконання завдань підвищення його наукового рівня в майбутньому. Без зазначених заходів ринкові перетворення в країні не можуть мати достатньо якісного рівня так, як за допомогою людського капіталу відбувається втілення в життя суспільства різних напрямків розвитку, що наближенні до європейських стандартів.

Література

1. Державний комітет статистики України.- Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Сас Н.М. Альтернативні джерела фінансування освіти.- Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpm/2009_6/sas.pdf
3. Ішук Л.І. Фінансові аспекти реформування системи вищої освіти України / Л.І. Ішук, Н.С. Килипенко, Ю.Я. Ковальчук.- Режим доступу: http://www.rusnauka.com/25_DN_2008/Economics/29178.
4. Ющенко В. За 4 роки втричі збільшилося фінансування освіти в Україні / В. Ющенко. - Режим доступу: <http://www.zaxid.net/newsua/2009/10/2/141230/>
5. Бенедик Ю.Ю. Стан і тенденції фінансування вищої освіти в Україні / Ю.Ю. Бенедик.- Режим доступу: <http://naub.org.ua/>
6. Єрохін С. Ефективність використання видатків державного бюджету на вищу освіту і можливість збільшення фонду державного пільгового кредитування / С. Єрохін.- Режим доступу: <http://www.soskin.info/ea/2004/2/20040211>.
7. Плахотнікова Л.О. Взаємодія процесів реформування системи вищої освіти та економіки України / Л.О. Плахотнікова.- Режим доступу: http://www.rusnauka.com/24_SVMN_2008/Economics/27097.

336.018: 330.101:001(1)

*Печоник О.И., к.э.н., доцент,
Курганский филиал Института экономики
Уральского отделения РАН, г. Курган*

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ ЭКОНОМИКИ ЗНАНИЙ

Реформирование финансовой системы как механизма опосредования экономических отношений, обладает резонирующим эффектом и во многом определяет эффективность функционирования материального, информационного и духовного производства, а также успешность взаимосвязей этих сфер. Финансовый сектор – это инструмент, способный ускорить решение поставленной стратегически важной проблемы для России – построение экономики знаний. Поэтому в ходе исследования финансовый сектор рассматривается как создающий условия становления экономики и общества нового типа. Инициатором запуска значительной части финансовых потоков, как известно, является государство. Степень управляемости и подконтрольности этих потоков зависит именно от политики государства в финансовой сфере, от того, где проведена линия демаркации между тем, что относится к прямому ведению государства